

УДК: 321.7:316.2
Примљено: 10. јула 2010.
Прихваћено: 30. августа 2010.
Оригинални научни рад

Српска политичка мисао
број 3/2010.
год. 17. vol. 29.
стр. 11-40.

Ђорђе Стојановић

*Факултет за европске правно-политичке студије,
Универзитет Сингидунум, Нови Сад*

НЕОКОРПОРАТИВНИ КОНЦЕПТ „ВАУЧЕРСКЕ- ДЕМОКРАТИЈЕ“*

Сажетак

Уважавајући изузетан значај асоцијативног живота за демократску теорију, проблеме повезане са демократским дефицитом концепта државе благостања и тренд опадања интереса и поверења у политичке институције напредних капиталистичких друштва, овај рад анализира политички и социјални дизајн заснован на квалитетима асоцијативног ангажмана као концептуалног језгра асоцијативног демократског пројекта (пре свега схваћеног као реформска интервенција у традиционални модел репрезентативне демократије или као реформски додатак преовлађујућем агрегативном концепту демократије). У првом делу овог рада, аутор критички истражује: (1) концепт асоцијативне демократије Пола Хирста, који представља варијанту институционалног плурализма (оријентисаног ка развијању адекватнијих институција за што потпуније укључивање мањина); и (2) концепт асоцијативне демократије Џошуе Коена и Џоела Роџерса, који се заснива на радикалном трансформисању корпоративистичког приступа где интересне групе заузимају најзначајнију позицију. Други део рада се бави неокорпоративним концептима асоцијативне демократије Филипа Шмитера, теоретским покушајем да се разреши проблем социјалне неједнакости промовисањем секундарног грађанства, полу-јавних асоцијација и државног система ваучера. Рад се закључује са разматрањем чињеница да, иако замишљен као демократска реформа,

*) Рад је настао у оквиру научног пројекта „Друштвене и политичке претпоставке изградње демократских институција у Србији“ (149057 Д), који се реализује у оквиру Института за политичке студије у Београду, а финансира га Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

Шмитеров концепт асоцијативне демократије манифестује захтев за дубинском метаморфозом демократије.

Кључне речи: асоцијативна демократија, асоцијације, политичка теорија, нео-корпоративизам, цивилно друштво, реформа демократије.

УВОД

Површна помисао на социјалистичко самоуправљање СФРЈ, које сада изгледа као „бескрајно“ далека прошлост, је сасвим очекивана (али погрешна) реакција на синтагму асоцијативна демократија, која заправо представља аутентично концептуално поље лоцирано између слободно-тржишног индивидуализма и државног социјализма. Насупрот преобладавајућности централизоване суверене моћи државе, у претходном случају амалгамиране и са ауторитативном влашћу једне партије, асоцијативни демократски пројект, на начелном нивоу, опстоји на форсирању различитости грађанских иницијатива и институција слободно оформљених преко аутентичних индивидуалних избора и залагања (проблематични положај „асоцијативистичке државе“, танке али јаке, ће касније бити детаљно елабориран). Више или мање, али од Токвиловог опуса свакако перманентно, добровољна (волунтаристичке) удружења (асоцијације) представљају незаобилазно место промишљања демократије, од нивоа где се третирају као кључна компонента сваке праве (истинске) демократије до нивоа где, захваљујући „плуралистичкој револуцији“ 50 година прошлог века, фунгирају као јемство саме егзистенције демократије.¹⁾ Ван сваке сумње, такво стање ствари је једним делом повезано и са ограничењима државе и тржишта третираним као оруђа за доношење колективних одлука и организовањем колективним акција. Талкот Парсонс је, тако, поред бирократије и тржишта, дистинговирао асоцијативну структуру или асоцијативне релације као трећу категорију оперативне организације модерних друштава.²⁾

Актуелну академску и јавну популарност асоцијација можемо лоцирати у атрактивности неколико односних концептуалних ракурса: (1) комунитаризма; (2) цивилног друштва; (3) социјалног

1) Rossteutschers, S. „Introduction- The lure of the associative elixir.“ у Rossteutschers, S. (yp.) *Democracy and the Role of Associations: political, organizational and social contexts*. Routledge, London, 2005, стр. 3.

2) Види Parsons, T. *The System of Modern Societies*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, 1971.; као и Luhmann N. *The Differentiation of Society*, Columbia University Press, New York, 1982. и Habermas, J. *The Theory of Communicative Action*, Beacon Press, Boston, 1987.

капитала, и (4) засебне школе асоцијативне демократије.³⁾ Поред многобројних и не баш малих разлика, заједнички идејни именуитељ овим теоретским схватањима, представља, дакле, претпоставка да демократија, било нормативно или функционално, зависи од квалитета асоцијативног (колективног) ангажмана. Волунтаристичке асоцијације или самоуправне интересне групе у овом раду се одређују као интерно демократски устројене организације оформљене од стране појединаца зарад реализације заједничких циљева. У теоретском пројекту (парадигми) асоцијативне демократије (форме партиципативног демократског дизајна), који се заправо јавља као одговор на урушавање социјалистичке државе и кејнзијанске државе благостања, волунтаристичке асоцијације заузимају централну позицију манифестовану екстра репрезентацијом (директном или индиректном) и екстра регулацијом управљања, асоцијације се третирају као средство за растерећење државе и ревитализацију малих и функционално нелинеарних арена за доношење одлука. Френклин Гемвел (Franklin Gamwell) тврди да асоцијације, с обзиром на то да представљају главно средство преко кога се етички аспекти људске егзистенције пројектују на јавну сферу, имају телеолошки приоритет у демократском дискурсу.⁴⁾ За њих се може начелно рећи да демократији доприносе преко пет функција: (1) интересне медијације између индивидуа и државе; (2) обезбеђивања политичке легитимности; (3) помоћи приликом доношења и спровођења одлука; (4) демократске едукације, и (5) друштвене интеграције.⁵⁾ Овај рад ће се бавити различитим концептуалним варијантама пропонената асоцијативне демократије Пола Хирста (Pola Hirsta), Џошуа Коена (Joshua Cohen) и Џоела Роџерса (Joel Rogers), са посебним нагласком на Филипа Шмитера (Philippe Schmitter).⁶⁾

3) Rossteuschers, S. „Introduction- The lure of the associative elixir.“ op. cit., стр. 4-5.

4) Gamwell, F. *Beyond Preference: Liberal Theories of Independent Associations*, University of Chicago Press, Chicago, 1984, стр. 144-150.

5) Rossteuschers, S. „Associative democracy- fashionable slogan or constructive innovation?“ у Sward, M. (yp.) *Democratic Innovation: deliberation, representation and association*. Routledge, London, 2000, стр. 172.

6) Hirst, P. *Associative Democracy. New Forms of Economic and Social Governance*, Polity Press, Cambridge, 1994.; Hirst, P. *From Statism to Pluralism*, UCL Press, London, 1997.; Hirst, P. „Associational Democracy.“ у Held, D. (yp.) *Prospects For Democracy: North, South, East, West*. Polity Press, Cambridge, 1993, стр. 112-136.; Hirst, P. „Can Secondary Associations Enhance Democratic Governance?“ у Wright, E. O. (yp.) *Associations and Democracy*, Verso, London, 1995, стр. 101-114.; Hirst, P. *Representative Democracy and its Limits*, Polity Press, Cambridge, 1990.; Hirst, P. „Democracy and Governance.“ у Pierre, J. (yp.) *Debating Governance: Authority, Steering, and Democracy*. Oxford University Press, Oxford, 2000, стр. 13-36.; Hirst, P. „Can associationalism come back?“ у Hirst, P. и Bader, V. (yp.) *Associative Democracy: The Real Third Way*. Frank Cass Publishers, London, 2001, стр.

У теоретском смислу, као главне недоречености неолиберлизма, републиканизма, комунитаризма и теорија цивилног друштва, које иду у прилог асоцијативне демократије, можемо означити као: (1) институционалну неконкретност; (2) пренебрегавање чињенице да се актуална политика одвија у распону од државног до над-државног нивоа; (3) упрошћену представу постојећих друштва којима се управља или преко државе, или преко тржишта, или преко цивилног друштва; (4) игнорисање факта да је управљачка способност угрожена, са једне стране, ерозијом легалног суверенитета и све израженијим ограничењима савремене управљачке моћи, те, са друге стране, бирократијом обележеном инсуфицијенцијом информација, вештина и локалних знања потребних за успешну стандардизацију, примену и контролу одређених политика; (5) запостављање значаја економске и друштвене управе.⁷⁾ Поред асоцијативне демократије, као одговор на вертикалне недостатке агрегативног концепта демократије, превасходно усмереног на гласање и изборе, јавља се и поприлично утицајна идеја делиберативне демократије. По њој, јавни простор, конципиран на основу критеријума јавности и јавног дискурса, продукује услове за сложену форму партиципативне демократије: простора где је дијалог између политичке власти и јавног мишљења, те политичког доношења одлука и научних експертиза, незаобилазна константа.⁸⁾ Док се за делиберативну демократију може рећи да представља демократски механизам без структуре, асоцијативна демократија мани-

15-31.; Cohen, J. и Rogers J. „Associations and Democracy.“ *Social Philosophy and Policy*, 10 (2), 1993, стр. 282-312.; Cohen, J. и Rogers J. „Associative Democracy.“ у Bardhan, P. и Roemer, J. (yp.) *Market Socialism: The Current Debate*. Oxford University Press, Oxford, 1993, стр. 236-249.; Cohen, J. и Rogers J. „Secondary Associations and Democratic Governance.“ у Wright, E. O. (yp.) *Associations and Democracy*. Verso, London, 1995, стр. 7-101.; Cohen, J. и Rogers J. „Solidarity, Democracy, Association.“ у Wright, E. O. (yp.) *Associations and Democracy*. Verso, London, 1995, стр. 236-267.; Cohen, J. и Rogers J. *On Democracy: Toward a Transformation of American Society*. Penguin Books, New York, 1983.; Schmitter, P. „Interest Intermediation and Regime Governability in Contemporary Western Europe and North America.“ у Berger, S. (yp.) *Organizing Interests in Western Europe*. Cambridge University Press, Cambridge, 1981, стр. 285-327.; Schmitter P. и Streeck W. „Community, Market, State – and Associations? The Prospective Contributions of Interest Governance to Social Order.“ *European Sociological Review*, 1(2), 1985, стр. 119-138.; Schmitter, P. „The Irony of Modern Democracy and the Viability of Efforts to Reform its Practice.“ у Wright, E. O. (yp.) *Associations and Democracy*. Verso, London, 1995, стр. 167-184.; и Streeck W. и Schmitter P. „Community, Market, State, and Associations?“ у Streeck, W. и Schmitter, P. (yp.) *Private Interest Government*, Sage, London, 1985, стр. 1-29.

- 7) Bader, V. „Introduction.“ у Hirst, P. и Bader, V. (yp.) *Associative Democracy: The Real Third Way*. Frank Cass Publishers, London, 2001, стр. 3-5.
- 8) Види Bohman, J. *Public Deliberation: Pluralism, Complexity, and Democracy*. MIT Press, Cambridge, 1996.; Dryzek, J. S. *Deliberative Democracy and Beyond: Liberals, Critics, Contestations*. Oxford University Press, Oxford, 2000.; и Fung A. и Wright E. O. (yp.) *Deepening Democracy: Institutional Innovations in Empowered Participatory Governance*, Verso, London, 2003.

фестује структуру (систем) без унапред одређеног демократског механизма (процедуре).⁹⁾ Другим речима, док је делиберативна демократија фокусирана на процесуалне моменте, повезаност цивилног друштва са делиберативним процесом и начином адекватног устројавања делиберативних форума, асоцијативна демократија разматра институционални оквир који омогућава цивилном друштву да партиципира у процедурама за доношење одлука. Од посебне важности је, дакле, подвући да, у наведеним теоретским елаборацијама, долази до потпуног концептуалног реafirмисања аутентичне релевантности феномена цивилног друштва.

ИНСТИТУЦИОНАЛНО-ПЛУРАЛИСТИЧКА РЕКОНСТРУКЦИЈА АСОЦИЈАТИВИЗМА И АРТИФАКТУАЛНА АСОЦИЈАТИВНА СОЛИДАРНОСТ

Концепт асоцијативне демократије Пола Хирста, који представља варијанту институционалног плурализма (дистингвираног од других теоретских предлогака разрешењем проблема културне различитости и политичког јединства на потенцијално адекватнији или идејно осетљивији начин), је тако постављен да директно разматра етничке, националне и религијске атрибуте културног плурализма, те обухвата рецентна социолошка промишљања и истраживања из области рада, организације и јавне администрације.¹⁰⁾ По Хирсту, један од битних разлога зашто либерална демократска теорија није апсорбовала асоцијативни дискурс лоциран је у томе што државу третира као тежишну политичку заједницу, док волонтаристичке институције фигурирају као друштвени постамент плуралистичке политике. Оне су места за агрегацију и формулацију различитих интереса унутар цивилног друштва и баријера потенцијалној охлократској хомогенизацији већине: зато што промовишу демократски супстрат примарне асоцијације – државе, такве волонтаристичке асоцијације се одређују као изведене и секундарне. Квалитативни скок асоцијативизма се манифестује у додељивању примарног статуса асоцијацијама као најрелевантнијем средству демократске власти и организовања друштвеног

9) Perczynski, P. „Associo-Deliberative Democracy and Qualitative Participation.“ у Hirst, P. и Bader, V. (yp.) *Associative Democracy: The Real Third Way*. Frank Cass Publishers, London, 2001, стр. 71-85.

10) Bader, V. „Associative Democracy and the Incorporation of Minorities: Critical Remarks on Paul Hirst’s Associative Democracy.“ у Hirst, P. и Bader, V. (yp.) *Associative Democracy: The Real Third Way*. Frank Cass Publishers, London, 2001, стр. 187.

живота.¹¹⁾ Својим промишљањима асоцијативизма Хирст даје историјску перспективу повезујући их са: (1) британским кооперативистичким покретом; (2) француским мутуалним социјализмом; и (3), посебно, са енглеским плурализмом и гилд-социјализмом.¹²⁾

Институционална асоцијативна реформа постојећег модела репрезентативне демократије обухвата три принципа политичке организације: (1) волунтаристичке самоуправљајуће асоцијације треба да градуално и прогресивно постану примарно средство демократске управе економским и друштвеним пословима; (2) моћ треба да, без обзира на територијалне или функционалне атрибуте, буде дистрибуирана у различите домене власти и администрирана на најнижем могућем управљачком нивоу; и (3) демократичност поретка не треба само да се манифестује преко моћи грађанских избора или владавине већине већ и преко континуираног протока информација између оних који владају и оних над којима се влада, где би први тражили сагласност и кооперативност других.¹³⁾ Концепција волунтаристичког самоуправљања као примарног средства демократског управљања друштвеним и економским пословима инкорпорира два квалитета: (1) измештање државних функција на асоцијације и креирање механизма њиховог јавног финансирања; (2) и реализацију средстава потребних за конституисање асоцијативног поретка на нивоу цивилног друштва.¹⁴⁾ Сви ови фактори указују на комплементарношћу обележени сукцесивни процес који је условљен вољом за трансформацијом релевантних политичких снага и капацитетом волунтаристичких асоцијација за прихватање тачно спецификоване политичке агенде.

По Полу Хирсту, еволутивно посматрано асоцијативизам је одувек био експлицитно нормативна политичка теорија. Круцијална премиса асоцијативног демократског пројекта је да уколико се у неком друштву омогући социјалним актерима највећа могућа слобода међусобног удруживања преко волунтаристичких установа за обављање главних друштвених задатака, онда ће са пословима тога ранга у таквом друштву бити далеко боље управљано него да су препуштени изолованом деловању индивидуа или административних тела централизоване државе. Асоцијативизам поставља и

11) Hirst, P. *Associative Democracy. New Forms of Economic and Social Governance*. op. cit., стр. 25.

12) Hirst, P. „Associational democracy.“ у Clarke, P. B. и Joe Foweraker, J. (yp.) *Encyclopedia of Democratic Thought*. Routledge, London, 2001, стр. 22-23.

13) Hirst, P. *Associative Democracy. New Forms of Economic and Social Governance*. op. cit., стр. 20-21.

14) Loc. cit.

сет правила која регулишу понашање тих актера: (1) грађани треба да се међусобно удружују зарад испуњења заједничких сврха и то треба да чине на темељу слободног одабира; (2) онолико колико је могуће, тим волунтаристичким асоцијацијама треба дозволити како да се развијају слободно и неспутано тако и да своје интерне послове уређују саобразно вољи својих чланова; и (3) држава или јавна моћ сме да ограничи слободу неке асоцијације искључиво зарад заштите индивидуалних слобода или слободе и интереса неке друге асоцијације.¹⁵⁾

Тежишна идеја асоцијативне теорије је слобода удруживања појединаца, а њена разлика у односу на конвенционални либерални индивидуализам лежи у аргументу да индивидуми не могу задовољити одређене потребе и преференције преко независних приватних ангажмана, те да пуна реализација одређених слобода као неопходност сугерише индивидуално удруживање. Асоцијативистичка доктрина чланство у одређеној асоцијацији третира као нешто што превазилази пуне утилитаристичке намене, као избор средстава за реализацију заједничких (колективних) циљева и сврха посредством кога се проширују индивидуални капацитети. Слобода није једино негативна слобода избора компатибилног са властитом вољом и потврђеног законом, она произилази и из селектоване асоцијација и из категорије одабраног циља. Асоцијације, дакле, преко интеракције међу појединцима, која подразумева узајамност и стремљење ка заједничком циљу, повећавају индивидуалне способности: (1) у специфичном смислу повезаном са сврхом различитих волунтаристичких асоцијација; и (2) у развојном смислу партиципативних способности за опстајање и функционисање у групи.

Оба ова позитивна ефекта, по Хирсту, могу бити изражени преко појмова повезаних са индивидуалном слободом: (1) удруживањем појединци реализују одређене сврхе или управљају са активностима важним за њихове интересе на начин како то сигурно не би могли сами, зато асоцијативизам као најбољу власт види ону у оквиру које се, као индивидуална бенефиција, екстензивна контрола главних социјалних активности врши преко волунтаристичких тела; и (2) удруживање потенцира и интензификује процес индивидуације, садржајни нуклеус етичких аспеката асоцијативизма, слободни појединци који се удружују, образложен је преко есенцијалних индивидуалистичких појмова који проширују слободу и

15) Hirst, P. *Associative Democracy. New Forms of Economic and Social Governance*. op. cit., стр. 45.

индивидуацију појединаца.¹⁶⁾ Супстанцијално посматрано, за асоцијативизам се може рећи да манифестује тежњу ка реализацији индивидуације, али преко идеје да се то далеко ефикасније постиже кроз кооперацију, него кроз искључиво партикуларне приватне ангажмане. Асоцијативна доктрина, дакле, није у супротности ни са категоријом негативне слободе ни са индивидуалним правима на избор и приватност, правима која представљају нужан услов за волунтаристички постамент кооперације и колективног делања.

Исто тако, асоцијативизам прихвата и фундаментално начело либерализма по коме закон интервенише само онда када је у питању заштита индивидуалних активности од угрожавања других (категорија „други“ подразумева како асоцијације, тако и појединце). Волунтаристичке асоцијације треба да буду што слободније у интерном управљању и артикулисању властитих сврха, свака обавеза коју преузму морала би бити детерминисана преко унутрашњих процедура за доношење одлука. Преко прихватања нужности извесних есенцијално позиционираних негативних слобода као своје изходне концептуалне тачке, асоцијативистички пројекат инкорпорира језгро либералног индивидуализма и избегава упадање у замку репресивног колективизма. Ово свакако не значи да су елиминисани сви конфликти између негативне слободе добровољног избора и позитивне слободе кооперативних асоцијација, посебно када су у питању потенцијалне несугласице око власништва и опорезивања: поента је да ове две форме слободе не манифестују непомирљиви антагонизам асоцијативне доктрине.

Начин конституисања и развоја институција у оквиру асоцијативне теорије подразумева два етичка захтева: (1) асоцијације морају да буду оправдане преко њихових бенефиција за појединце, бенефиције морају да буду аутентично индивидуалне, а не наметнуте као реални или објективни интереси, асоцијације које их обезбеђују морају бити за ту сврху изабране искључиво од стране појединаца; и (2) све асоцијације морају да буду заједнице избора, а не заједнице судбине, опресивност у сфери удруживања је оправдана једино онда када чува услове потребне за слободни одабир асоцијација и конзумирање бенефиција кооперативности.¹⁷⁾ Из права да се буде добровољни члан асоцијације проистиче још једно основно право асоцијативног друштва: право да се изађе из асоцијације, могућност да се асоцијација напусти у релативно кратком временском периоду без штете и губитака. Негативно право

16) Ibidem, стр. 50.

17) Ibidem, стр. 51.

напуштања асоцијације по нечијем избору и легална одбрана тог права су важнији од позитивног интервенисања јавне моћи зарад осигуравања демократичности асоцијација. Опасност од заштите слободе индивидуа и асоцијација преко наметања интерних регула и процедура лежи у томе што је такав начин реаговања забрањен од стране јавне моћи. Услед тога, правила која се тичу асоцијативног управљања морају бити довољна за превенцију од репресивности усмерене ка члановима и од могућег поништавања њиховог избора.

Асоцијативизам треба да буде коренита реформска трансформација, услед тога што оснажује грађанина и раскида са петрификовањем приватне хијерархије која чини да већина цивилног друштва, уместо да представља аутентично и ултимативно подручје слободе, бива домен власти: такав дискурс, дакле, враћа грађанинову моћ цивилном друштву.¹⁸⁾ Ерго, асоцијативна држава благостања би била саграђена око следећих принципа: (1) волунтаристичке асоцијације би се темељиле на партнерском односу између корисника и снабдевача друштвеним услугама; (2) такве организације би преодминантно зависиле од јавних фондова и биле би подређене јавним инспекцијама и јавно формулисаним стандардима; (3) свака волунтаристичка асоцијација би могла да институционализује онолико сервисних сегмената, колико сматра да је целисходно и потребно; (4) под претпоставком да су формулисање стандарда, алокација фондова и инспекција консociјативне природе, асоцијације би морале да испуне одређене услове регистрације и верификације који би им обезбедили статус корисника јавних фондова: (а) хармонизацију са јавно донесеним и прокламованим стандардима; (б) акцептирање права на излазак из асоцијације и корисничку селекцију асоцијативних сервиса; и (ц) партиципацију у јавном и/или асоцијативном управљању са читавим системом.

За Хирста, потпуно развијени асоцијативни систем би, дакле, био федералан са регионом као основном организационом јединицом – на том нивоу, заједно са међурегионалним трансферима, формирала би се и дистрибуирали јавни фондови. По питању јавне управе са различитим социјалним сервисима и са системом у целини, кооперативност између, на унутрашњем плану, потпуно демократично-самоуправних асоцијација би се манифестовала слањем представника у јавна тела задужена за централне регулативне и дистрибутивне функције. Репрезентативна демократска тела би функционисала на централном и регионалном нивоу и њихова примарна надлежност би била формулисање најопштијих стандар-

18) Ibidem, стр. 176.

да и правила. Грађани би, консеквентно, имали по неколико гласова, као опредмећење начела плуралног демократског вотума, и изнад свега право да напусте одређену асоцијацију када то пожелеле. Држава би задржала моћ да спутава претерани раст у кумулативно узетој потрошњи и тако оспорава и коригује стандарде снабдевање социјалним услугама, али би изгубила унилатералну моћ доступну политичарима и управљачким структурама у бирократским колективистичким системима: асоцијативни професионалци у сфери друштвеног благостања би били изложени интензивнијем јавном притиску, па више одговорни и концентрисани на функционисање како властите јединице, тако и целокупног асоцијативног система.

Џошуа Коен и Џоел Роџерс сматрају да се асоцијативна демократија заснива на демократском идеалу друштвеног удруживања. Његова суштина се огледа у томе да се припадници друштва третирају као једнаки по питању утврђивања основних правила друштвене кооперативности која укључује и начине на основу којих се: (1) доносе ауторитативне колективне одлуке; (2) продукују и дистрибуирају ресурси; и (3) организује шири друштвени живот.¹⁹⁾ Надаље, супстантивна посвећеност овоме идеалу инкорпорира и усредсређеност на: (1) правичне услове за грађанску партиципацију; (2) снажну јавну дебату; (3) правичну дистрибуцију ресурса; и (4) заштиту индивидуалних одабира. Када је демократија у питању, подразумева се тотална посвећеност или обавезност томе апстрактном идеалу: друштву једнаких којима управљају његови припадници за њих саме. Грађани схватају једнакост у односу према фундаменталним способностима које обухватају: (1) евалуацију разложности стандарда удруживања и управљање њиховим спровођењем према резултатима те евалуације; и (2) капацитете за формулисање и реализацију интенција супростављених исходишту сачињеном од тако конципираних правила. Апстрактни демократски идеал обухвата још шест специфичних правила: (1) народни суверенитет; (2) политичку једнакост; (3) дистрибутивну правичност; (4) грађанску освешћеност; (5) добро економско функционисање; и (6) државне компетенције.²⁰⁾

По Хирсту, шест критеријума које су Коен и Роџерс формулисали да би дефинисали демократију указују на две различите концепције у њеном третману: последња два не коинцидирају са прва четири, која су повезана са класичним радикално-републиканским дефинисањем демократије као већинске моћи за доноше-

19) Cohen, J. и Rogers J. „Secondary Associations and Democratic Governance.“ *op. cit.*, стр. 33.

20) *Ibidem*, стр. 35

ње одлука суверених грађана посвећених заштити индивидуалних права и права мањина.²¹⁾ Концентрисаност на асоцијативно-демократску концепцију инволвира специфичну замисао демократије, ону која је одређује као ефикасну управу финансирану на: (1) адекватном протоку информација од друштва ка власти; и (2) координацији друштвених послова преко сарадње државе и секундарних асоцијација задужених за репрезентовање главних, институционално конституисаних друштвених интереса. Дакле, ова дефиниција демократије није изражена преко појмова који су повезани са владавином већине, већ преко квалитета доношења одлука које резултује из интеракције државе и других социјалних организација.

Концептуално језгро асоцијативне демократије је обликовање фракција преко делиберативне политике асоцијација чије умрежавање директно доприноси егалитарној демократској власти. За њу није примарно да укине власт, или да одвоји државу од друштва, или да оформи простор за споразумевање између једнаких група, уместо свега тога: она тежи ка томе да делује директно на асоцијативно окружење јавних активности и то на начин да асоцијације учини мање фракционализованим и подржи егалитарне демократске норме. Оруђе овога реформског пројекта треба да буде идентично оруђу јавне политике (таксе, прирези и легалне санкције) које је операционализовано преко стандардизованих процедура за доношење одлука формалне власти (легислатура и административни органи надгледани од стране судова).²²⁾ Уопштено говорећи, циљ овога пројекта је детерминисан нормама демократске власти и подразумева ангажман у три подручја: (1) тамо где постоје неједнакости у политичкој репрезентацији, асоцијативна демократија промовише организовану репрезентацију искључених интереса; (2) тамо где групни партикуларизам нарушава народни суверенитет или демократску делиберацију, асоцијативна демократија охрабрује организовано понашање које ће узимати у обзир и друге; и (3) тамо где асоцијације имају већу компетенцију од јавних власти за продуковање делотворних и правичних резултата или тамо где њени партиципанти могу да унапреде ефикасност управљачких програма, асоцијативна демократија препоручује директнију и формалнију улогу група.

Асоцијације, за Коена и Роџерса, нису дате као спонтане творевине друштвеног живота у ниједној својој елементарној компоненти, већ као модалитети који су детерминисани јавном полити-

21) Hirst, P. „Can Secondary Associations Enhance Democratic Governance?“ op. cit., стр. 104.

22) Cohen, J. и Rogers, J. „Secondary Associations and Democratic Governance.“ op. cit., стр. 44.

ком. Услед тога, услови под којим ове организације функционишу, баланс моћи између њих и степен компетитивности и кооперативности је обликован преко делиберативно реформисаног интервенционизма демократске државе. Постоји седам важних асоцијативних квалитета: (1) моћ и одговорност вођства асоцијације; (2) централизација власти у асоцијативном доношењу одлука; (3) свеобухватност или пропорционалност чланства асоцијације у односу према заинтересованој популацији; (4) обим одговорности који је асоцијација преузела или који јој је додељен; (5) квалитет односа са државом; (6) модалитети интеракције са другим асоцијацијама; и (7) правичност у дистрибуцији моћи између асоцијација.²³⁾

Коен и Роџерс су, дакле, свесни да солидарност проистекла из њиховог концептуалног предлошка неће бити иста као природна или спонтана варијанта, зато што ће јој, у најмању руку, недостајати фреквентност културне интерактивности која је повезана са констелацијом асоцијативне спонтаности.²⁴⁾ Ипак, ту разлику третирају само као непотпуност и сматрају је пожељним и еклатантним изразом метаморфоза на светском нивоу. При томе, њихова реакција, која подразумева потребност више космополитско-артифактуалне а мање интензификовано-органске солидарности, садржи моралне и функционалне аргументе: они пропитују како таква нова солидарност кореспондира са захтевима демократског консензуса и како доприноси социјалној едукацији. Да би се апсолвирани морални аспекти нове солидарности прво треба констатовати изражену друштвену и политичку хетерогеност као доминантне одлике глобалне светске ситуације. Таква хетерогеност чини несумњиво тешком реализацију консензуса о политичкој концепцији правде, укључујући и концептуализацију продуковану преко егалитарне демократије.

За сваку концепцију правде, консензус значи повећање стабилности поретка и промовисање специфичних вредности: (1) социјалне компактности и поверења; (2) социјалног мира; (3) поједностављење процедура за доношење одлука; (4) редуковање трошкова имплементације и мониторинга; и (5) под претпоставком да консензус рефлектује јавне дебате и дискусије, редуковање алијенације грађана од јавног одабира.²⁵⁾ Штавише, он помаже у хармонизацији чистог идеала асоцијација, чији су чланови политички аутономни и самоуправљајући, са чињеницом да друштвена и по-

23) *Ibidem*, стр. 48-50.

24) Cohen, J. и Rogers J. „Solidarity, Democracy, Association.“ *op. cit.*, стр. 253.

25) *Ibidem*, стр. 254.

литичка решења условљавају форму самоконцептуализације чланова асоцијације и лимитирају њихове намере и резултате интерне селекције. Када консензус по питању норми и вредности образује и објашњава колективне одлуке, грађани који су им подложни могу рећи да су те одлуке независне и самоуправљајуће, те ће, консеквентно, и на нивоу процедуре и на нивоу примене, афирмативно третирати разматрања која продукују солуције као изворно морално резонување. Такође, политичком аргументацијом, понуђеном у форми дебате коју су други вољни да прихвате и државом која је оправдана преко те исте расправе, консензус форсира мутуално поштовање између грађана.

Досезање таквог консензуса у амбијенту демократског плурализма је доста компликовано, а разлог лежи у томе што политички консензус који рефлектује самоуправљање и међусобно уважавање мора бити реализован без контролисаних и репресивних фактора, обухватајући и заштиту основних слобода изражавања и удруживања. У сагласју са Ролсовим дискурсом, Коен и Роџерс наглашавају да политичка концепција правде може опстати у ситуационом оквиру моралног плурализма: грађани могу изражавати антагонизирана и конфликтна морална, религиозна или филозофска убеђења, а да притом деле преклапајући консензус продукован преко политичке концепције која инкорпорира принципе правде – несумњиво је да грађани могу одобравати исте политичке теореме, чак и ако су одвојене од диференцираних моралних, религиозних и филозофских постулата. Оно што има супстанцијалну важност јесте да је квалитет правичне кооперативности међу једнаким грађанима подржан од сваког засебног и дистингвираног сета постулата. Политички консензус је, дакле, могућ под плуралистичким условима, али се не сме пренебрегнути ни важност практичне доступности институционалног механизма који га промовише. Претпостављени консензус повезан са конституционалном демократијом манифестује чињеницу да индивидуе и партије, које требају подршку за властите пројекте, морају да своја становишта усагласе са супстанцијалнијим идејом грађанства и једнакости појединаца.²⁶⁾

За Ендрјуа Левина, опет, историјски посматрано, демократија означава владавину демоса, народних маса супростављених елитама, али, протоком времена, она је изгубила свој класни садржај и метаморфозирала у владавину неиздиференцираног народа

26) Ibidem, стр. 255.

надопуњену јавном делиберацијом и дискусијом.²⁷⁾ Следствено, може се рећи да је политика демократична онолико колико су колективни избори детерминисани индивидуалним одабирима и то преко узимања у обзир алтернативно-опционих предлога једнаких појединаца. По њему, либерални дискурс не фаворизује директну демократију, већ репрезентативну варијанту која се третира као грађанска селекција представника преко различитих медијативних институција, уз недвосмислену напомену да је партијски систем најмање агресиван по питању промовисања и реализације демократских вредности. Без обзира на све, оба демократска модалитета дефинитивно одбацују перспективу класне позиционисаности у третману и разумевању демократске владавине. Уважавајући такву коњункцију, а пледирајући за разумевање демократије превасходно као процеса демократизације, а не као фиксираних стања ствари, Левин, пре свега, оцењује Коенов и Роцерсов асоцијативни демократски пројекат као покушај формулисања принципа доброг демократског управљања или, још прецизније, као покушај формулисања нечега што грађани са преовлађујућим демократским и егалитарним сензибилитетом подразумевају под добрим управљањем.

Исходишна концептуална поставка асоцијативне демократије Коена и Роцерса је опхрвана проблемима: са једне стране, она, помало опскурно, занемарује релевантна разматрања о демократским функцијама асоцијација и, са друге стране, с обзиром на то да је, пре свега, теорија о управљању и економској „еволуцији“, она има превалентно ауторитаран и функционалан карактер (асоцијације не настају спонтано као код Хирста, јављају се као продукт делиберације али су дефинисане нормативним критеријумима, то су свеобухватне организације које су тако устројене да њихове вође симултано одговарају чланству али имају и снажне инструменте за његово санкционисање – долази до централизације у процесу групног доношења одлука и промовисања интензивне везе између државе и асоцијација. Имајући све ово на уму, Коен и Роцерс су у коригованој верзији свога рада ставили акценат на асоцијативно понашање у духу солидарности, те на грађанске и делиберативне ефекте асоцијативног ангажмана. Једнострано и некритичко представљање непотврђених индивидуалних користи од партиципације није одагнало сумњу у то да је ова промена курса нешто више од пуког евиденционог анекса за подржавање примарне функционалне шеме њихове асоцијативне демократије. Постоји тешко хармонизујућа супротност између индивидуалних функција асоција-

27) Levine, A. „Democratic Corporatism and/vs Socialism.“ у Wright, E. O. (yp.) *Associations and Democracy*, Verso, London, 1995, стр. 157-166.

ција глорификованих у ревидираној верзији (арене делиберације и кооперације, школе демократије, компетенција, поверење, одговорност и солидарност) наспрам централизованих, полу-јавних и лидерских асоцијација формулисаних у првој верзији (корпоративистичких интересних група).

СЕКУНДАРНО ГРАЂАНСТВО, ПОЛУ-ЈАВНЕ АСОЦИЈАЦИЈЕ И ДРЖАВНИ ВАУЧЕРСКИ СИСТЕМ

Да би се рашчистиле све недоумице треба напоменути да два најважнија момента који изражавају сличност асоцијативне демократије и корпоративизма су: (1) инклузија асоцијација цивилног друштва у процес креирања и имплементације јавне политике; и (2) апострофирање активног државног интервенционизма у обликовању асоцијативног окружења. Међутим, док корпоративистичка доктрина промовише партиципацију рестриковану на централизоване асоцијације, посебно на оне које репрезентују подручје рада и капитала, те преговарају како међусобно, тако и са државом на националном нивоу, асоцијативна демократија уважава разноликост нефункционално заснованих асоцијација и потенцира децентрализоване форме социјалног дијалога. Надаље, корпоративизам и асоцијативна демократија су фокусирани на сасвим различите атрибуте асоцијација. За корпоративизам је важан капацитет асоцијација за социјалну контролу својих чланова, способност да се продукује мањи или већи степен волонтаристичког пристајања на централизовано споразумевање. Из корпоративистичког ракурса, оваква инклузивност је важна зато што лимитира дистрибутивне конфликте и омогућава управљачкој структури да лакше заобиђе контроверзну политику. У случају да се не слажу са захтевима асоцијације, слобода чланова да је напусте лимитирана је компулзорним или квази-компулзорним пропозицијским аранжманом који дефинише услове чланства. За асоцијативни демократски модел групни капацитети за решавање проблема и конфликта су од пресудне важности. Они су засновани како на дубинском познавању чланства, акумулираном кроз фреквентну интерактивност са управљачком структуром асоцијација, тако и на вертикалном познавању саме природе проблема. Није спорно да се асоцијативна демократска парадигма, за разлику од корпоративистичког предлошка, базира на децентрализованим и партиципативним асоцијацијама.

Неокопоративистичка теорија пропитују колико је постојећи инклузивни или ексклузивни систем корпоративистичке интермедијације ефикасан и да ли ће нека врста демократске надопуне

(интервенције) отворити интересну групну репрезентацију искљученим групама и учинити корпоративистичко споразумевање значајно бише одговорнијим и репрезентативнијим у односу према широј друштвеној заједници.²⁸⁾ У том контексту, Филип Шмитер и Волфганг Стрек (Volkang Streeck) дефинишу цивилно друштво као скуп или систем интермедијативних група, које су релативно независне како од јавних ауторитета тако и од приватних продукционо-репродукционих јединица (предузећа и породица). Без интринсичног тендирања ка замени како државних, тако и приватних структуралних елемента, те без пристајања на преузимање одговорност за вођење политике у целини, оне су способне за делиберацију и реализацију колективних акција у одбрани или промоцији властитих интереса и интенција. При свему томе, оне своје испољавање и функционисање усаглашавају према унапред утврђеним регулама грађанске и легалне природе. За Шмитеров и Стреков приступ у формулисању идеалног модела друштвеног поретка може се рећи да се заснива на: (1) фундаменталним начелима главних колективних актера; (2) условима за партиципацију; (3) начинима доношења одлука; (4) медијима размене; (5) врстама генерисаног добра; и (6) позитивним спољним ефектима.²⁹⁾ Надаље, они разматрају интересне асоцијације као трансформисане носиоце индивидуалних интереса, тврдећи да постојећа организациона теорија није прихватила политичку концепцију интереса по којој интересне групе представљају нешто много више од пасивног агрегационог реципирања преференција својих чланова. Организовани групни интереси нису дати већ представљају резултат разноликих варијетета интеракције између социјалне и организационе структуре. Услед тога, интерактивне релације се, са једне стране, могу одредити као квалитет организационо-циљне формације, док су, са друге стране, повезане са формацијом колективног идентитета у институционалном контексту унутар кога се групни интереси и идентитети дефинишу и континуирано пропитују.³⁰⁾

За Филипа Шмитера, креатора асоцијативног ваучерског модела, Коен и Роцерс су оживели нормативну демократску теорију као традицију критичке мисли и аплицирали је на редизајнирање демократских институција. Таква реформска стратегија се тешко образлаже и компликовано имплементира. Поред релативно спорог досезања позитивних реформских ефеката и иманентних ре-

28) Hirst, P. *Associative Democracy. New Forms of Economic and Social Governance*. op. cit., стр. 36.

29) Streeck W. и Schmitter P. „Community, Market, State, and Associations?“ op. cit., стр. 8-17.

30) *Ibidem*, стр. 19.

лизационих конфузија, обично провоцира инстинктивно негативне ставове конзервативних и реакционих сила усмерених ка петрификацији статус-кво-а, посебно када се етичко оправдање или инструментална рационалност повлаче из алохтоног извора који је, као по дефиницији, тежак и проблематичан циљној аутохтоној култури. Имајући то на уму, за реформску стратегију тога ранга се може рећи да претпоставља: (1) склоност ка променама; (2) вољу да се нешто научи од других; и (3) спремност на жртвовање у трансакционо-трансформационом периоду. По њему, Коенов и Роџерсов пројекат је, независно од његове праве вредности, подстакнут и са два додатна разлога: (1) општим (на линији промене метода генералне системске евалуације)- после победе капиталистичке демократије, успешност одређеног поретка се више не мери компарацијом са другим режимима већ задовољством властитих грађана; и (2) специфичним (на линији конкретне системске евалуације)- Америка је почела значајно да заостаје за развијеним капиталистичко-демократским поретцима.³¹⁾

Коенов и Роџерсов модел је, дакле, усредсређен на трансформацију система организованих интереса, што га разликује од класичних реформских захтева који су уобичајено фокусирани на више јавне и прилагодљивије демократске институције (изборне законе, статутарно партијско устројство, величину изборних јединица, структуру легислативних тела, прерогативе егзекутиве итд.). Интересне асоцијације су мање видљиве компоненте модерних демократија: (1) изузетно су бројне и на моменте сасвим социјално езотеричне и конспиративне; (2) одликују се комплексним историјским генотипом; (3) егзистирају у различитим легалним формама; и (4) реализују најразличитије колективне функције. Са једне стране, за Шмитера, таква конјункција манифестује предности њиховог концептуалног покушаја, јер постоји читав спектар позитивних ефеката који, како из нормативне перспективе тако и због инструменталних разлога повезаних са продуктивношћу и компетитивношћу, могу резултовати из унапређивања онога што се, почев од Токвила, означава као асоцијативна уметност, док, са друге стране, оно са чим се Шмитер не слаже представљају средства преко којих треба да се реализују циљеви који су зацртали Коен и Роџерс.

Наиме, у складу са њиховим концептуалним предлошком држава одлучује и верификује који интересни систем највише одговара одређеном политичком простору и саставља атрактивне односне сетове за функционисање сваке партиципирајуће асо-

31) Schmitter, P. „The Irony of Modern Democracy and the Viability of Efforts to Reform its Practice.“ op. cit., стр. 168.

цијације. Не само да таква констелација подразумева постојање екстремних капацитета за компетентну евалуацију асоцијација и неутралну селекцију, него и вишестрано повећава комплексност доношења таквих одлука. Остављајући по страни како ће се дефинисати политички простор и шта ће се десити са оним зонама које су интерсекторијалне и трансферзалне, може се претпоставити да ће „миријаде“ неопходних информација о десетинама хиљада равноправних асоцијација затрпати легислатуру. Чак и ако крајњи ауторитет остане лоциран у традиционално довршеном систему репрезентације, степен минуциозности који је потребан за такву селекцију тешко да може бити описан као делиберативно колективно одлучивање утемељено на народном суверенитету. Уколико и дође до прецизног дефинисања политичког простора, изабрани партиципанти и алоцирана државна помоћ ће показивати снажну тенденцију ка фиксирању селектованог асоцијативног размештаја. Такво стање ће условити да нужни мониторинг јавних интереса буде још више подређен олигархијским интересима у односу на изходну позицију. По Шмитеру, сваки егзистирајући корпоративизам, државни или друштвени, мора да се суочи са озбиљним потешкоћама у вези са петрификованим интересним категоријама и чврстоћом конституисаних организација.³²⁾

Надаље, код Коена и Роцера не може да се констатује адекватан третман савремене „експлозије“ активности организација које декларишу репрезентовање разноврсних права (животињски и природни протекционизам, пацифизам, феминизам, вегетеријанизам, етницизам, расизам и сл.). За претпоставити је да ће неке од ових асоцијација проћи верификациони процес предузет од стране државе, али тешко да ће све обезбедити присуство у преферираном простору. Није јасно да ли ће и за њих бити примењен критеријум заокружености, обима одговорности, формалности и интегративних капацитета, на начин да ће бити дискриминисане у корист асоцијација утемељених на класним, професионалним или секторијалним интересима. Оне уносе у политички процес меру опште заступљености и принципијелних убеђења који морају бити третиран и оцењени на сасвим другачији начин. Коен и Роцер верују да ће класе, капитал и рад у својим најширим организационим формама задржати доминантну улогу и то по цену већег степена секторијалне и професионалне диверзификације, док је, за Шмитера, проблем у томе што у демократском политичком процесу нема нормативног простора за наметање и, ерго, перпетуирање

32) Ibidem, стр. 169.

разлика, осим у случају кад су аутентични израз слободног избора грађана.³³⁾

Конечно, ниједна реформа овога ранга не може бити реализована док грађани нису убеђени: (1) да њена укупна корист манифестује добробит за свакога; и (2) да неће нарушити постојећу дистрибуцију моћи у смеру који може наштетити будућим одлукама. По Шмитеру, Коен и Роџерс су можда и успели да апсолвирају први захтев, али други је остао сасвим отворен. Томе свему треба додати и пренебрегавање: (1) интернационалних компоненти интересне репрезентације; (2) реформских консеквенци на партијски систем и легислативне процесе; (3) начина регулисања партиципације религијских и патриотски удружења, с обзиром на њихову етичку важност у свим есенцијалним социјалним зонама; и (4) потребе за дефинисањем лимита артифактуалности и, следствено, нивоа до ког ће постојеће природне асоцијације бити занемариване, а оформљене нове кроз јавну политику.³⁴⁾

За Шмитера, очигледно је да растерећење државе и легислативног процеса од обраде толиког броја детаљних информација о реформисаним асоцијацијама мора бити реализовано преко грађана. Као најпогоднији метод идентификује систем секундарног грађанства који подразумева да ће грађанима, у регуларним временским интервалима, бити додељени ваучери за подршку асоцијација и дозвољена дистрибуција у сагласју са властитим интересима и преференцијама. Јавни фондови би добијали ваучере из генералног буџета и само оне организације које прихвате одређене рестрикције (нпр. унутрашњу демократску селекцију вођства, транспарентност финансијског пословања, непрофитно креирање активности итд.) могле би да добију ваучере и статус грађанске или полу-јавне институције. Овако једноставно успостављени критеријуми условили би каналисање великог броја ресурса у асоцијације свих врста и редуковање, ако не и потпуно елиминисање, постојећих неједнакости у капацитетима за колективно деловање.

Укупност овакве дистрибуције би аутоматски и индиректно редизајнирала систем интересне репрезентације, ваучерски систем би био отворен без икакве дискриминације свим егзистирајућим и потенцијалним интересима. Симултано, не би охрабривао неку доминантну границу раздвајања, изједначавао би услове удруживања кроз категорије које би варирале по иницијалним ресурсима, заступљености, броју чланова, интензитету локације итд. Грађани би са-

33) Ibidem, стр. 170.

34) Ibidem, стр. 171.

ми бирали који интереси представљају тежиште њихових опредељења и селектовали би асоцијацију која их најбоље репрезентује. Ослањајући се на периодичну дистрибуцију ваучера, читав систем би био довољно флексибилан - способан за награђивање оних асоцијација које идентификују нове предмете од јавне заинтересованости и значаја. Компетиција између ваучерских сектора би била динамична, што би допринело повећању комуникације *pro et contra* међу ривалским асоцијацијама и условило виши степен правичности грађанске делиберације и дебата. Дакле, ваучерски систем би могао да се дефинише као институционално потпуно неутралан.³⁵⁾

Темељ Шмитровог асоцијативног пројекта заправо манифестује три међусобно јако блиске реформе: (1) установљење полу-јавног статуса за интересне асоцијације; (2) финансирање тих асоцијација преко обавезних доприноса; и (3) дистрибуцију тих фондова преко система грађанских ваучера. Како интересне асоцијације и друштвени покрети који се организују по принципима полу-јавности тако и интересне организације и друштвени покрети чије се функционисање базира на прилозима њихових чланова могу да изађу и уђу у политички систем кад год то пожелe. Међутим, право на ваучерски дистрибуирану помоћ стичу тек са прихватањем одређених јавних обавеза по питању њихових интерних процедура и јавног понашања. Индивидуе могу да припадају неверификованим асоцијацијама, оним без јавног сертификата, и чисто приватним асоцијацијама на начин како то преферирају, али сви порески обвезници морају да издвоје фиксиране износе за интересну репрезентацију у целини. Сви грађани порески обвезници у потпуности располажу са својим ваучерима, могу их дистрибуирати у пропорцији коју они одреде, наравно, само полу-јавним асоцијацијама које заступају и опредмеђују њихове преференције.

Чак и ако се разликују у неким важним местима, Шмитер наглашава да у многим европским земљама систем привредних комора за репрезентацију индустријских, трговачких, занатских или земљорадничких интереса представља легални преседан за ову врсту асоцијативности. Почев од Наполеоновог периода, па све до проширења и оснажења на крају 19. века, ови обавезујући аранжмани за секторску репрезентацију представљају добар пример мере која је промишљено и сврховито подстицана да служи ради превазилажења интринсичних мањкавости у асоцијативним способностима специфичних социо-економских група, те задовољења одређених циљева јавне политике. Неко може приговорити да установљење ових система на тако формулисаном селективном

35) *Ibidem*, стр. 172.

принципу није демократско или да њихово функционисање не изражава јавне очекивања, али, без обзира на све то, они и даље остају и нису конфонтрани са другим демократским институцијама. У данашње време, највидљивија аналогија се може повући према јавним фондовима за рад политичких партија и гарантовању да сваки оптужени мора имати правног саветника.

Модерне интересне асоцијације већ обављају различите јавне функције и као носиоци одређених јавних ангажмана и као извршиоци одређене политике јавних власти, мада се ретко када од њих заиста тражи да функционишу као специфичан јавни модел са тачно одређеним правима и обавезама. Споменуте привредне коморе су изузетак, али либерални закони касног XIX века и раног XX века су омогућили лако формирање и регистровање асоцијација, док синдикати подразумевају апсорпцију одређених правила и процедура за стицање статуса најрепрезентативнијег и ексклузивног преговарачког партиципанта. У држави са корпоративистичким системом такви трендови метаморфозирају у своју екстремну варијанту, све категорије класних или секторских интереса су априорно установљене преко власти која издаје лиценцу или сертификат само једној организацији за њихово обласно репрезентовање.

Таква констелација условљава да Шмитеров ваучерски систем намерно избегава спецификацију било које фиксиране категорије репрезентовања утемељене на класи, статусу, сектору или професији, те оставља организационе границе које обухватају полу-јавне институције дефинисане преко: (1) интересних иницијатива; (2) самоодређења друштвених група; и (3) конкуренције за ваучере индивидуалних грађана.³⁶⁾ Главна интенција која лежи иза полу-јавног статуса јесте форсирање: (1) грађанске димензије асоцијација; (2) њиховог бољег међусобног разумевања; и (3) уважавања интереса јавности као целине. Тако позициониране аспирације би институционално морале кулминирати у установљењу Повеље о правима и обавезама која би регулисала функционисање интересних асоцијација са верификованом релевантношћу за секундарно организационо грађанство. Шмитер претпоставља да би било сасвим наивно поверовати како наметање одређених асоцијативних форми и правила аутоматски води ка актерима који су руковођени идеалним спојем чињеница, респектовања других и антиципирањем жељене будућности: ваучерски систем, пре свега, покушава да амалгамира одређене услове самоорганизовања и управљања са конкретном подршком и компетитивним процесом алокације моћи.

36) Ibidem, стр. 174.

Шмитер претпоставља да би Повеља о правима и обавезама садржала: (1) специјалну регистрациону процедуру за све асоцијације које функционишу у складу са Повељом зарад активности интересне репрезентације и интермедијације; (2) приступ јавним властима свих делиберативно релевантних актера за легислативу и имплементацију у спецификованим интересним доменима; (3) гарантовање демократских изборних процедура за извршне структуре и њихове одговорности целокупном чланству са посебним апострофирањем права мањина; (4) обавезу да се као чланови прихвате сви (појединци, породице, компаније итд.) чији се интереси поклапају са самодефинисаним интересним доменом (без обзира на пол, расу, националност итд.); (5) забрану насиља, расизма, и других форми криминалног понашања; (6) обавезу потпуне јавне транспарентности прихода и расхода асоцијације; (7) забрану било каквих профитних активности; (8) забрану доприноса финансирања политичких партија, друштвених покрета и других интересних асоцијација; (9) осигуравање капацитета за директну партиципацију у имплементацији јавне политике (претпоставка је да ће релевантна политика бити максимално администрирана преко асоцијативних канала); (10) гаранције да јавна власт неће интервенисати у унутрашњу делиберацију и одабир полу-јавних асоцијација, осим у случају обезбеђивања статуса и промене грађанског и кривичног законодавства; (11) дозволу за приступ јавним фондовима заснованим на облигаторним давањима грађана која су дистрибуирана преко ваучера, као и независним приватним фондовима чланова одређене асоцијације.³⁷⁾

Одбрана нове пореске политике, у смислу наметања нових такси, никада није уживала подршку, посебно у светлу неолибералних залагања против повећања фискалних облигација за које се већ држи да су превелике. Међутим, по Шмитеру, читав ваучерски систем се заснива на новом методу финансирања интересног посредовања, финансирања које треба да буде независно од способности или жеља појединачног грађанина да издвоји новчана средства, што указује на неволунтаристичко формирање финансијских ресурса од свих оних који ће потенцијално имати користи. Без обзира да ли ће се назвати асоцијативни допринос или репрезентативна донација, то ће, ван сваке сумње, и даље остати принудна уплата. Таква такса треба да буде обавеза сваког становника на одређеној територији, али не и корпорација, јер би тако дошло да двоструке уплате и, следствено, потенцијално већег утицаја на дистрибуцију прихода. Свако ко би желео, могао би да учествује и са добровољним прилозима, што га, наравно, не би ослободило

37) Ibidem, стр. 175-176.

од плаћања генералне таксе. Шмитер наглашава да би толерисање овакве слободе сачувало мале и компактне групе које би и даље остале атрактивне за своје чланове. Притом, оно што стабилизује читав модел је механизам ваучера који могу бити додељени само интересним асоцијацијама са полу-јавним статусом у размери коју одабере сам грађанин. Њихову униформну вредност би одређивала јавна политика, а једине трошкове њихове употребе би детерминисали време и напор потребни за техничку реализацију и за прикупљање информација о алтернативним асоцијативним реципијентима.

За Шмитера, постоји више атрактивних карактеристика ваучерског система у домену интересне репрезентације: (1) дозвољавање релативно слободног изражавања плуралитета преференција сваког грађанина у односу на ограничења једне партијске листе или једног кандидата као најчешће форме територијално базираног гласачког система; (2) с обзиром да ће пропорција дистрибуције ваучера асоцијацијама од стране индивидуа јасно рефлектовати колико снажно сваки појединац осећа различите интересе, ваучерски систем ће обезбедити једноставно решење за проблем интензитета који већ дуже време заокупља демократску теорију; (3) доћи ће до изједначавања ваучерског износа и одвајања одлуке о доприносу од неједнаког располагања ресурсима које је интринсично систему власништва; (4) анулираће се рационални мотива за коруптивне деформације, јер ваучери осигуравају директну корист донатору и могу бити потрошени само преко верификоване асоцијације са сертификатом; (5) биће омогућено промишљање природе нечијег интереса и пружена јединствене шансе за евалуацију нечијих претходних избора; (6) доћи ће до материјализовања снажног механизма за увећавање одговорности асоцијација – уколико се понашање њиховог вођства превише разликује од преференција појединаца који су своје ваучере потрошили на њих, грађани могу да их трансферишу на неку другу асоцијативну локацију; (7) реализоваће се ефикасна селекција између ривалских концепција неког интереса и, следствено, потенцијално ангажовање латентних група које не могу да пређу иницијални организациони цензус; и (8) осигураће се објективна средстава за проширење есенцијалних грађанских принципа и компетитивног језгра демократије и то без моменталних и интензивних индивидуалних захтева и без угрожавања позиције елита.³⁸⁾

За Шмитера, све то представља сигнификантан напредак у односу на постојећу праксу изборних демократија и плурали-

38) Ibidem, стр. 178.

стичког посредовања. Оно што није разјашњено јесте како би се ти прогресивни трендови задржали у више корпоративистичким системима. Неоспорно је да овакав модел елиминише петрификовано конституисање нације утемељено на класним, секторским или професионалним категоријама. Са ваучерима све категорије интереса које су репрезентоване кроз полу-јавни статус имају исте хипотетичке шансе да привуку подршку, тако да ниједној асоцијацији није гарантован стални монопол у одређеном домену. Чињеница да ће неке асоцијације располагати са више ваучера може бити добар аргумент за потенцирање свеобухватнијих категорија и монополистичкијих организација, мада такав однос снага увек може бити нарушен уколико грађани истрају у преусмереној потрошњи својих ваучера. У ваучерском систему грађани-донатори не постају аутоматски чланови удружења, њихови ваучерски гласови не повлаче за собом како приступање одређеној асоцијацији тако и послушност истој. Повећање ресурса и истакнутост асоцијације може довести и до повећања њене атрактивности за индивидуалну партиципацију, ваучерска конкуренција међу асоцијацијама условљава издвајање значајних средстава за придобијање подршке и то не само на нивоу ваучерског капитала, већ и на пољу ангажмана регуларног чланства које ће одлучивати о ваучерској потрошњи.

Шмитер сугерише да техничка имплементација ваучерског модела мора да уважи и следеће моменте: (1) ваучери треба да буду администрирани заједно за порезом на добит и треба да имају форму упитника са листом свих полу-јавних асоцијација; (2) грађани би могли да изаберу лимитирани број асоцијација, фракциону дистрибуцију треба сукцесивно сузбијати због једноставности обрачунавања; (3) листа полу-јавних асоцијација би могла да буде тако структурирана да организације са великим чланством заузимају посебну секцију, локалне и специјализоване групе треба да буду оријентисане ка придруживању ширим и националним асоцијацијама у оквиру којих би реализовале своју финансијску подршку, док би асоцијације које нису задовољиле квантитативне критеријуме биле искључене из националног ваучерског система; (4) приликом почетне примене овога модела, сигурно је да би асоцијација које прихвате полу-јавни статус уживале привилегованији положај у односу на остале асоцијације, позитивна последица таквог стања биће иницијална подршка ваучерској шеми, док се као негативни ефекат може одредити перпетуирање асоцијација које можда и нису најрепрезентативније; (5) предности монополистичке или високо олигополистичке репрезентације, апострофиране у корпоративистичкој литератури, свакако морају бити ратификоване преко ваучерског механизма да не би дошло до мусолинијевске *Carta del Lovoro* со-

луције, уколико дође до преклапања и мултипликовања унутар интересне категорије асоцијације, не постоји никакво кориговање од стране власти, присуство не-чланова улагача ће деловати корективно на персистенцију такве фрагментације – ако ангажовање њихових ваучера покаже јасан отклон према фиксираним понашањима, онда ће организациона структура моћи да реализује интерну трансформацију перцепције интереса; (6) грађани могу да постану и чланови асоцијација које се не налазе на листи, али коришћење јавних фондова од стране таквих асоцијација подразумева испуњење услова полу-јавног статуса и задовољење цензуса по питању чланства; (7) износи ваучера грађана који не изразе своје асоцијативно опредељење били би распоређени у сагласју са преференцијалним пропорцијама карактеристичним за целокупно грађанство; (8) лица без грађанског статуса која плаћају порез такође би добијала ваучере које могу да понуде асоцијацијама за репрезентовање њихових интереса, то би им омогућило да упражњавају грађанска права која су им ускраћена у партијској, изборној и легислативној области; (9) ваучерски фондови би били дистрибуирани сваке године, али би систем ваучерске селекције био реализован сваке две године и то делимично због растерећења појединаца, а делимично због отварања простора за пуно испољавање асоцијативних програма; (10) асоцијацијама треба бити забрањено придобијање грађана преко понуде повратка једног дела вредности ваучера у готовом новцу или директним услугама.³⁹⁾

Шмитер је убеђен да реализација овако конципираног модела, са његове три уско повезане компоненте: полу-јавним статусом асоцијација, обавезујућим начином финансирања и ваучерским системом за дистрибуцију ресурса, манифестује значајан помак унапред по питању корпоративизма и плурализма управе у модерним демократијама. Његова пуна примена треба да узрокује динамична и дисциплинујућа решења за превазилажење конфликта, решења које не захтевају константни мониторинг и интервенције државе и ослобађају грађанина од неправичности и непредвидљивости тржишта. Тежишни локус будуће стабилности таквог консензуалног поретка претпоставља схватање по коме се таква концепција утемељује на процесу перманентног профилисања социјалног споразумевања и то не преко нетранспарентног класног компромиса између појединаца, већ кроз измирење многобројних групних разлика преко процеса усаглашавања, те имплементације резултата тог договарања преко јасно дефинисаних и одговорних организација цивилног друштва.

39) Ibidem, стр. 179-180.

Наравно, немогуће је потпуно сагледати какве ће садржинске промене проистећи из такве реконструкције интересне политике, већим делом зато што уколико им је дата шанса да то ураде без напрезања – лако и елегантно, суштински је несазнатљиво како ће грађани изразити обим и интензитет њихових правих преференција. По Шмитеру, не мању потешкоћу ће представљати и увид у то како ће друге демократске институције реаговати на равноправнију организациону дистрибуцију манифестовану асоцијативном репрезентацијом интереса. Заправо, оваква концептуална поставка ће бити могућа, чак иако се на дужи временски период кумулативни учинак покаже као недовољан, неделотворан или неадекватан, само уколико у њој многе групе буду препознале адекватну системску солуцију за постојеће недостатке и будуће интенције.

ЗАКЉУЧАК

Шмитеров пројект се априорно утемељује на афирмацији демократске улоге интересних група и на потпуном (суштинском) отклону према позитивном систему интересне репрезентације: он се примарно бави друштвеном неједнакошћу. У том смислу, констатује се да док принципијелно, на нивоу могућности, слобода удруживања потенцијално фунгира као снажно оружје у рукама оних који добровољно споје своје појединачно недовољне ресурсе у кумулативно колективно делање, у пракси такви капацитети бивају ексклузивна одлика компактних (привилегованих) група које су најспособније у експлоатисању предности такве начелне могућности. Шмитеров предлог за превазилажење овакве конјункције је увођење секундарног грађанства, које би се базирало на више или мање облигаторном асоцијативном ангажману и од стране државе административно регулисаном систему ваучера. И мада је таква реформа је концентрисана на елиминисање читавог спектар неједнакости дубоко укореењених у богатству, власништву или статусу, које уносе дискриминационе интересне елементе у савремене демократске поставке, она у томе не успева у потпуности. Посматрана кроз призму идеалистичког стремљења, она настоји да раскине са прошлошћу директне индивидуалне партиципације у јавној делиберацији и изнађе „модус“ грађанина чија будућност није „херметизована“ перманентном заокупљеношћу јавним интересом.

Без обзира на прокламоване реформске димензије, Шмитеров концептуални предложак је, у својој крајњој идејној поставци, обележен неким коренитим трансформацијама природе саме демо-

кратије. Због тога што се већина савремених демократија базира на волунтаристичкој грађанској партиципацији, обавезност гласање представља нешто што се најмање очекује, па систем наметнуте асоцијативне интересне репрезентацију врло лако може метаморфозирати у ствар доминантније и „агресивније“ политичке опције. Осим тога, иако овај облик асоцијативне демократије може анулирати „класичне“ неједнакости произашле на статусу, приходу и образовању, истовремено он може акцелерирати улогу „модерних“ неједнакости заснованих на полу, узрасту, религији или неком другом критеријуму различитости. Неки од тих новонасталих „групно-партикуларних“ интереса су структурално компликовани за организовање, а неки, што је далеко важније, делиберативно оптирају за немогућност формалне институционалне репрезентације. In summa, Шмитерова реформа политике сугерише квалитативну трансформацију самог супстрата постојеће демократије, она задире много дубље у њену природу од првобитно прокламованог циља усмереног ка смањењу друштвених неједнакости.

Додајмо овоме и начелну опсервацију (претпоставку) да асоцијативизам не може постати превалентни демократски дискурс све док третман асоцијативног модела од стране државе не буде минимално позициониран као користан и преференцијално подобан. Активно деловање унутар цивилног друштва може значајно допринети иницирању таквих стратегијских програма, али за развој и напредовање асоцијативне власти, у смислу легислативног трансфера једног дела корпуса јавних задатака на асоцијације и корениције децентрализацију државе, биће потребна подршка, рецимо, сигнификантног дела скупштинских заступника. Као предуслови за такву конјункцију могу се одредити: потпуна увереност политичких и владајућих структура да асоцијације располажу са потенцијалима за реализацију такве стратегијске реформе, те вансеријска јавна подршка асоцијативистичке агенде. На страну евидентан утопијски призив таквих захтева, класично асоцијативно тактичко-оперативно пренебрегавање и маргинализовање државе у корист цивилног друштва се манифестује само као делимично оправдано. Асоцијативни демократски модел може, дакле, да се најшире и најопрезније одреди као средство за чвршће повезивање подручја формирања и имплементације државне политике са подручјем потреба и интереса изражених у спонтаним и аутономним асоцијацијама цивилног друштва. „Ортодоксни асоцијативистички заокрет“, је, дакле, тешко остварљив, али „лака“ остварљивост комбиновање асоцијативног концептуалног предлошка са, рецимо,

делиберативним концептом демократије отвара простор за квалитативно вишу партиципацију.

Djordje Stojanovic

NEO-CORPORATIST CONCEPT OF “VOUCHER-DEMOCRACY”

Summary

Recognizing the extraordinary importance of associative life for democratic theory, the problems associated with the democratic deficit of welfare state concept and trend of declining interest and trust in political institutions of the advanced capitalist societies, this paper analyzes the political and social design based on the qualities of associative engagement as a conceptual core of associative democracy project (primarily understood as a reform intervention in traditional model of representative democracy or as reform addition to dominant aggregative conceptions of democracy). In the first part of this paper, author critically examines: (1) Paul Hirst's concept of associative democracy, which is a variant of institutional pluralism (oriented towards developing of adequate institutions for the more comprehensive inclusion of minorities); and (2) Joshua Cohen and Joel Rogers's concept of associative democracy, which is based on the radical transformation of corporatist approach where interest groups take the most important position. The second part of the paper deals with the Philippe Schmitter's neo-corporatist concept of associative democracy, with a theoretical attempt to solve the problem of social inequality by promoting the secondary citizenship, semi-public associations and the state voucher system. The paper concludes with a consideration of the fact that, although conceived as a democratic reform, Schmitter's concept of associative democracy manifest demand for deep metamorphosis of democracy.

Key words: associative democracy, associations, political theory, neo-corporatism, civil society, democratic reform.

ЛИТЕРАТУРА

- Bardhan, P. и Roemer, J. (yp.) *Market Socialism: The Current Debate*. Oxford University Press, Oxford, 1993.
- Berger, S. (yp.) *Organizing Interests in Western Europe*. Cambridge University Press, Cambridge, 1981.
- Bohman, J. *Public Deliberation: Pluralism, Complexity, and Democracy*. MIT Press, Cambridge, 1996.

- Clarke, P. B. и Joe Foweraker, J. (yp.) *Encyclopedia of Democratic Thought*. Routledge, London, 2001.
- Cohen, J. и Rogers J. *On Democracy: Toward a Transformation of American Society*. Penguin Books, New York, 1983.
- Cohen, J. и Rogers J. „Associations and Democracy.“ *Social Philosophy and Policy*, 10 (2), 1993, стр. 282-312.
- Deth, J. W. (yp.) *Private Groups and Public Life: Social Participation, Voluntary Associations and Political Involvement in Representative Democracies*. Routledge, London, 1997.
- Dryzek, J. S. *Deliberative Democracy and Beyond: Liberals, Critics, Contestations*. Oxford University Press, Oxford, 2000.
- Fung, A. „Associations and Democracy: Between Theories, Hopes, and Realities.“ *Annual Review of Sociology*, 29, 2003. стр. 515-539.
- Fung A. и Wright E. O. (yp.) *Deepening Democracy: Institutional Innovations in Empowered Participatory Governance*, Verso, London, 2003.
- Gamwell, F. *Beyond Preference: Liberal Theories of Independent Associations*, University of Chicago Press, Chicago, 1984.
- Gutmann, A. (yp.) *Freedom of Association*. Princeton University Press, Princeton, 1998.
- Hirst, P. (yp.) *The Pluralist Theory of the State: Selected Writings of G. D. H. Cole, J. N. Figgis and H. J. Laski*. Routledge, London, 1989.
- Hirst, P. *Representative Democracy and its Limits*, Polity Press, Cambridge, 1990.
- Hirst, P. *Associative Democracy. New Forms of Economic and Social Governance*, Polity Press, Cambridge, 1994.
- Hirst, P. *From Statism to Pluralism*, UCL Press, London, 1997.
- Hirst, P. и Bader, V. (yp.) *Associative Democracy: The Real Third Way*. Frank Cass Publishers, London, 2001.
- Kwon, H. „Associations, Civic Norms, and Democracy: Revisiting the Italian Case.“ *Theory and Society*, 33(2), 2004, стр. 135-166.
- Кољевић, Б. „Biopolitics and (post)humanism.“ *Српска политичка мисо*, 28(2), 2010, стр. 13-26.
- Lehmbruch, G. и Schmitter, P. (yp.) *Patterns of Corporatist Policy-Making*. Sage, London, 1982.
- Pierre, J. (yp.) *Debating Governance: Authority, Steering, and Democracy*. Oxford University Press, Oxford, 2000.
- Rosenberg, S. W. (yp.) *Deliberation, Participation and Democracy: Can the People Govern?* Palgrave Macmillan, London, 2007.
- Rossteuschers, S. (yp.) *Democracy and the Role of Associations: political, organizational and social contexts*. Routledge, London, 2005.
- Schmitter, P. и Lehmbruch, G. (yp.) *Trends towards Corporatist Intermediation*. Sage, London, 1979.
- Schmitter P. и Streeck W. „Community, Market, State – and Associations? The Prospective Contributions of Interest Governance to Social Order.“ *European Sociological Review*, 1(2), 1985, стр. 119-138.
- Streeck, W. и Schmitter, P. (yp.) *Private Interest Government*. Sage, London, 1985.
- Sward, M. (yp.) *Democratic Innovation: Deliberation, Representation and Association*. Routledge, London, 2000.
- Tilly, C. *Democracy*. Cambridge University Press, Cambridge, 2007.

Wright, E. O. (ур.) *Associations and Democracy*. Verso, London, 1995.

Warren, M. E. *Democracy and Association*, Princeton University Press, Princeton, 2001.

Zittel, T. и Fuchs, D. (ур.) *Participatory Democracy and Political Participation: Can participatory engineering bring citizens back in?* Routledge, London, 2007.